

Sosyal Koruma ve Milenyum Kalkınma Hedefleri: İnsan Hakları Perspektifinden bir Değerlendirme

Social Protection and the Millennium Development Goals:
an Assessment from a Human Rights Perspective

Cem Ergün Durmaz¹

Volkan Dedeoğlu²

Derleme Makale Review Article

Geliş tarihi/Received:
03.05.2025

Son revizyon teslimi/Last revision
received:
25.11.2025

Kabul tarihi/Accepted:
21.09.2025

Yayın tarihi/Published:
29.11.2025

Atıf/Citation:

Durmaz, C. E., & Dedeoğlu, V. (2025). Sosyal koruma ve milenyum kalkınma hedefleri: İnsan hakları perspektifinden bir değerlendirme. *TAM Akademi Dergisi*, 4(2), 124–140.
<https://doi.org/10.58239/tamde.2025.02.002.x>

DOI:

10.58239/tamde.2025.02.002.x

Öz

Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin (BKH) kabulü, uluslararası toplumun küresel ölçekte tanımlanmış kalkınma hedeflerine ulaşma konusundaki ortak sorumluluğunu ilk kez kurumsal bir çerçevede üstlendiğini gösteren önemli bir dönüm noktasıdır. Bu hedefler, aynı zamanda yoksul ve kırılgan kesimlerin küresel yönetim süreçlerine yönelik ilk kolektif taleplerini yansıtarak yeni bir küresel toplumsal sözleşmenin temel unsurlarını oluşturmuştur. BKH'nin çok sektörlü, geniş kapsamlı ve karmaşık yapısı literatürde sıkça ele alınmakla birlikte, sosyal koruma mekanizmalarının bu hedeflere sağlayabileceği stratejik katkı görece sınırlı düzeyde incelenmiştir. Oysa sosyal koruma sistemleri, hem yoksul hem de yoksul olmayan nüfus gruplarının karşı karşıya oldukları ekonomik ve sosyal riskleri azaltarak tüm BKH alanlarında sürdürülebilir ilerleme sağlanmasında kritik bir rol üstlenmektedir. Bu çalışma, sosyal koruma ile Binyıl Kalkınma Hedefleri arasındaki bu yapısal ve tamamlayıcı ilişkiyi kavramsal ve ampirik açıdan kapsamlı biçimde değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Koruma, Uluslararası Çalışma Örgütü, Milenyum Kalkınma Hedefleri, İnsan Hakları

¹ Uzman, cemergun.durmaz@kocaeli.bel.tr, ORCID ID: 0000-0003-3464-5969

² Kocaeli Üniversitesi, Öğr. Gör, volkan.dedeoglu@kocaeli.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1426-8556

ABSTRACT

The adoption of the Millennium Development Goals (MDGs) represents a significant turning point, demonstrating that the international community assumed a shared responsibility for achieving globally defined development objectives within an institutional framework for the first time. These goals also reflect the initial collective demands of poor and vulnerable groups toward global governance processes, forming the foundational elements of a new global social contract. Although the multi-sectoral, broad, and complex nature of the MDGs has been widely discussed in the literature, the strategic contribution that social protection mechanisms can offer to these goals has received comparatively limited attention. Yet social protection systems play a critical role in reducing the economic and social risks faced by both poor and non-poor populations, thereby enabling sustainable progress across all MDG areas. This study aims to comprehensively examine the structural and complementary relationship between social protection and the Millennium Development Goals from both conceptual and empirical perspectives.

Keywords: Social Protection, International Labour Organisation, Millennium Development Goals, Human Rights

Extended Abstract

The adoption of the Millennium Development Goals (MDGs) marked a cornerstone in the global commitment to reducing poverty and addressing major development challenges through a collective international framework. Beyond representing a set of numerical targets, the MDGs signified a shift toward a rights-based understanding of development that places individuals—particularly the poor, vulnerable, and excluded—at the center of global governance processes. Social protection, an essential mechanism for ensuring human well-being, security, and dignity, has become increasingly prominent within this context. Although not explicitly formulated as one of the eight MDGs, social protection constitutes a foundational component for achieving nearly all of the goals, including poverty eradication, universal education, gender equality, maternal and child health, and combating hunger. This extended abstract evaluates the relationship between the MDGs and social protection from a human rights perspective and analyzes how economic, political, and ideological transformations since the 1990s have shaped the global social policy landscape.

While the concept of social protection has historically been rooted in national welfare systems, the last three decades have witnessed its growing inclusion in international development agendas. Economic globalization, the rise of neoliberal governance, structural adjustment programs, increased income inequalities, and recurrent financial crises have underscored the importance of mechanisms that mitigate social risks and vulnerabilities. International organizations such as the International Labour Organization (ILO), the World Bank, and the United Nations have therefore increasingly emphasized social protection as a central tool for achieving inclusive development. However, diverse institutional approaches and underlying paradigmatic disagreements have created fragmented understandings of what social protection entails, how it should be implemented, and whether it should be interpreted as a rights-based obligation or a poverty-targeted intervention.

The MDGs provided a common platform for aligning global priorities, yet their structure reflected a development paradigm that often prioritized economic growth and targeted poverty

alleviation strategies over universal and rights-based social policies. In many countries, the MDG era encouraged the expansion of social assistance programs such as conditional cash transfers, school feeding schemes, and targeted health insurance programs. While these interventions contributed to measurable improvements in education enrollment, child and maternal health indicators, and reductions in extreme poverty, they also reinforced a minimalist approach to social protection that addressed symptoms rather than structural causes of inequality. Furthermore, the narrow focus on quantifiable outcomes sometimes overshadowed broader human rights commitments, including the right to social security, the right to health, and the right to education.

From a human rights perspective, social protection is not merely a policy choice but a fundamental entitlement. Instruments such as the Universal Declaration of Human Rights and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights establish the state's obligation to ensure social security and adequate living standards for all individuals. Within this framework, social protection must be universal, comprehensive, and non-discriminatory. However, the MDGs largely approached social protection as an instrument for accelerating progress toward selected development targets rather than as a universal right. This tension reveals a conceptual divide between needs-based and rights-based approaches. Needs-based interventions focus on addressing immediate deficiencies, whereas rights-based approaches emphasize empowerment, accountability, participation, and long-term structural transformation.

Despite these limitations, the MDG period contributed significantly to mainstreaming social protection in the agendas of low- and middle-income countries. As governments sought to meet MDG targets, many adopted or expanded social assistance systems, often with international support. In Latin America, conditional cash transfer programs became global models; in Sub-Saharan Africa, social pensions and child grants increased; in Asia, health insurance schemes and employment guarantee programs gained prominence. These developments demonstrated that social protection can serve as an effective tool for reducing poverty, building human capital, and enhancing resilience to economic shocks. Moreover, global debates increasingly recognized the need for social protection floors, leading to the adoption of the ILO Recommendation No. 202 on Social Protection Floors in 2012, shortly after the end of the MDG period.

Nevertheless, the MDG framework's narrow focus on measurable outcomes, its limited attention to inequalities, and its insufficient integration of human rights principles highlight the need for more robust, inclusive, and rights-centered policy frameworks. A human rights-based understanding of social protection emphasizes universality, adequacy, accessibility, and accountability. It requires states to ensure that individuals and communities participate meaningfully in the design, implementation, and monitoring of social policies. It also obliges governments and international institutions to address structural drivers of vulnerability, including labor market informality, gender inequality, regional disparities, and social exclusion.

The transition from the MDGs to the Sustainable Development Goals (SDGs) reinforced these normative expectations by explicitly recognizing social protection as a development target. Although this extended abstract focuses on the MDG era, it is noteworthy that the SDGs have expanded the conceptual and operational space for universal social protection systems. This evolution demonstrates that the global development community increasingly acknowledges the importance of rights-based approaches for sustaining long-term progress and strengthening social cohesion.

In conclusion, social protection plays a vital role in achieving the goals set forth by the MDGs, even if it was not explicitly defined among them. The MDG period contributed to the globalization of social protection discourse, encouraged the expansion of poverty-targeted programs, and stimulated political commitment at the national and international levels. Yet, the framework's limited integration of human rights principles and its emphasis on targeted interventions exposed conceptual tensions and policy gaps. Evaluating the MDGs through a human rights lens reveals the necessity of universal, comprehensive, and equitable social protection systems that empower individuals, reduce vulnerabilities, and address structural inequalities. A holistic understanding of social protection—as both a development tool and a human right—remains essential for advancing inclusive and sustainable development in the years ahead.

Giriş

Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin kabulü, dünya toplumunun ilk kez ortak küresel amaçlara ulaşma sorumluluğunu üstlendiğini ortaya koyan tarihsel bir dönüm noktasıdır. Bu hedefler, yoksul kesimlerin küresel topluma yönelik ilk kolektif talepleri niteliğinde olup, aynı zamanda küresel ölçekte bir toplumsal sözleşmenin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşım meşrudur; zira küreselleşmenin sosyal boyutu, ortaya çıkan faydalardan herkesin eşit biçimde yararlanmasını gerektirir (ILO & WHO, 2009, s. 11). Ayrıca, bu iddia ekonomik açıdan da uygulanabilir niteliktedir. Küresel ekonomi; ülkeler arası ve ülke içi kaynak dağılımının iyileştirilmesi, teknolojik gelişmelerin yaygınlaştırılması ve iş birliği mekanizmalarının güçlendirilmesi sayesinde refah artışı yaratabilecek potansiyele sahiptir. Bu potansiyel, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi temel hizmetlere erişimin genişletilmesi için gerekli mali zemini sağlarken; adil ticaret ve yatırım politikaları yoluyla gelir eşitsizliğinin azaltılmasına ve kapsayıcı büyümenin desteklenmesine de katkıda bulunabilir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler), yoksulluğun ortadan kaldırılması, gezegenin korunması ve herkes için refahın sağlanması amacıyla hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için kapsamlı bir kalkınma çerçevesi sunmaktadır. Birleşmiş Milletler 2030 Gündemi, 17 SKH'nin beşinde sosyal korumaya açıkça yer vermekte ve sosyal koruma önlemlerini "kimseyi geride bırakmama" ilkesinin temel bileşenlerinden biri olarak tanımlamaktadır.

Sosyal korumanın Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne sağladığı ve sağlaması gereken önemli katkı sıklıkla vurgulanmaktadır. BKH'nin çok sektörlü yapısı ve uygulanma zorlukları uluslararası kalkınma literatüründe tartışılmış olsa da sosyal korumanın hem yoksul hem de yoksul olmayan grupların kırılganlığını azaltarak hedeflere ulaşmada sunduğu kritik destek genellikle yeterince gündeme gelmemiştir. Bu teknik olmayan açıklama, müşteri ülkelerde sosyal koruma ile kalkınma hedefleri arasındaki bu temel ilişkiyi hem kavramsal hem de uygulamaya dayalı bir perspektifle ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Üye devletlerin üzerinde uzlaştığı öncelikler arasında yoksulluğun azaltılması ve eşitsizlikle mücadelede temel araçlardan biri olarak sürekli vurgulanan sosyal koruma yer almaktadır. Nitekim üst düzey SKH 1.3, tüm bireyler için uygun sosyal koruma sistemlerinin oluşturulması ve özellikle yoksul ile savunmasız grupların 2030 yılına kadar kapsam altına alınması çağrısında bulunmaktadır. Güncel tahminlere göre dünya nüfusunun yaklaşık %73'ü yeterli sosyal koruma kapsamından yoksundur. Bu durum, 2030 yılına kadar evrensel sosyal korumaya ulaşma hedefinin; farklı müdahalelerin

birleştirildiği, yeni araçların kullanıldığı ve ulusal ve uluslararası aktörlerin uyumlu çabalarını gerektiren iddialı bir süreç olduğunu göstermektedir.

Uluslararası toplum, 5 Şubat 2019'da Cenevre'deki Uluslararası Çalışma Bürosu'nda düzenlenen konferans ile 2030 yılına kadar evrensel sosyal koruma sağlama hedefini güçlendirme yönünde ortak bir irade ortaya koymuştur. Konferans, SKH'lere ulaşmak için herkesin sosyal güvenceye sahip olmasını amaçlayan küresel iş birliği platformu USP2030'un geliştirilmesine önemli bir ivme kazandırmıştır. USP2030, uluslararası kuruluşlar ve ilgili diğer tarafların birlikte hareket ettiği ve tüm düzeylerde eylem çağrısında bulunan bir iş birliği mekanizmasıdır.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri Michelle Bachelet, farklı kuruluşlar tarafından yürütülen sosyal yardım programlarının yoksulluğun azaltılmasında belirleyici rol oynadığını ifade etmiş; bu tür yardımların herkesin hakkı olduğunu vurgulamıştır.

1. Sosyal Koruma: Kavramsal Yaklaşımlar

Sosyal koruma, bireylerin beklenmedik durumlara karşı direnç geliştirmesini ve toplum tarafından kabul edilemez görülen risk ya da yoksunluk düzeylerini yönetmesini amaçlayan politika ve programların bütünüdür. Bu çerçevede sosyal koruma; işten elde edilen gelirdeki kayıpların telafi edilmesi, çocuklu ailelere yönelik desteklerin sağlanması, sağlık, barınma, su ve sanitasyon, eğitim ve sosyal hizmetlere erişimin güvence altına alınması gibi geniş bir müdahale alanını kapsamaktadır.

Nakit transferi programları, kamu yararına çalışma programları, okul harçlıkları, sosyal emeklilik uygulamaları, gıda kuponları ve gıda yardımları, okul beslenme programları ile sağlık ve eğitim hizmetlerine yönelik kullanıcı ücreti muafiyetleri gibi mekanizmalar, özellikle aşırı yoksulluk içinde yaşayan bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik kritik araçlardır. Sosyal koruma programlarının etkisi, hedef kitlesi, tasarımı, kurumsallaşma düzeyi ve uygulandığı ülkenin gelişmişlik düzeyine göre değişiklik göstermekle birlikte; bu programların yoksulluğun azaltılmasına kayda değer katkılar sunduğuna dair güçlü bulgular bulunmaktadır. Bu sistemler, kaynakları doğrudan aşırı yoksul kesimlere aktararak bireylerin gelir elde etme kapasitelerini güçlendirmekte, varlıklarını korumalarına yardımcı olmakta ve insan sermayesi birikimini artırmaktadır. Nitekim OECD ülkelerinde yoksulluk ve eşitsizlik düzeylerinin, sosyal koruma uygulamalarının yokluğunda beklenebilecek seviyelerin yaklaşık yarısına düştüğü öngörülmektedir (ILO & WHO, 2009, s. 13).

Sosyal koruma; verimli işgücü piyasalarının geliştirilmesi, bireylerin risklere maruz kalma düzeyinin azaltılması ve işsizlik, dışlanma, hastalık, engellilik ve yaşlılık gibi ekonomik ve sosyal risklerle başa çıkma kapasitelerinin güçlendirilmesi yoluyla yoksulluğu ve kırılganlığı azaltmak için tasarlanmış politika ve programlardan oluşmaktadır (United Nations, 2015, s. 8). Birleşmiş Milletler 2030 Gündemi, sosyal koruma sistemlerini Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin (SKH'ler) hayata geçirilmesinde temel bir unsur olarak görmekte ve bu sistemlerin etkinliğini sürdürülebilir kalkınmanın ön koşulu olarak değerlendirmektedir (United Nations, 2015, s. 12). SKH'lerin her biri, uluslararası insan hakları sözleşmelerinin belirli hükümleriyle uyumlu olup sosyal korumayı başarılı bir uygulama için hayati bir koşul olarak ele almaktadır.

Bununla birlikte, dünya nüfusunun büyük bir bölümü hâlâ temel bir insan hakkı olan sosyal güvenlikten yoksundur. Küresel ölçekte nüfusun yaklaşık %71'i sosyal koruma kapsamına tam anlamıyla erişememekte; dörtte üçü ise yeterli düzeyde sosyal korumaya sahip değildir (ILO, 2017, s. 35). Bu nedenle nüfusların korunması, yaşlanma eğilimlerinin yönetilmesi, sosyal koruma sistemlerinin

sürdürülebilir biçimde genişletilmesi ve sosyoekonomik iyileşmenin desteklenmesi için bu yapısal zorluklarla etkin biçimde mücadele edilmesi gerekmektedir. Evrensel sosyal koruma hakkının hayata geçirilmesi; yoksulluğun, eşitsizliğin ve sosyal dışlanmanın azaltılmasını sağlayarak sosyal ve ekonomik alanlarda dengeleyici bir mekanizma işlevi görecektir ulusal politikalar, yasal düzenlemeler ve uluslararası çerçeveler ile desteklenmelidir (ILO, 2024).

Sosyal korumaya yönelik günümüzde gözlemlenen politik ilgi, özellikle 1980 ve 1990'ların yapısal uyum politikalarının büyümeyi teşvik etme ve yoksulluğu azaltmadaki yetersizliklerinin ardından artmıştır. Bu süreç, küreselleşen ekonominin sosyal refah üzerinde ciddi olumsuz etkilere sahip olabileceğinin fark edilmesine yol açmış; gelişmekte olan ülkelerde yeterli sosyal koruma sistemlerine sahip olmamanın insani ve kalkınmaya yönelik maliyetleri daha net anlaşılmıştır. Daha yakın dönemde ise Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH), küresel dikkatleri yoksulluğun ve kırılganlığın azaltılması yönünde yoğunlaştırmıştır (Barrientos & Hulme, 2009, s. 37).

Günümüzde sosyal güvenlik sistemlerinin geniş kapsamlı olması ve sürdürülebilir kalkınmanın temel bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmesi giderek yaygınlaşan bir tutumdur. Bu durum, geleneksel olarak aile temelli destek mekanizmalarının yaygın olduğu Asya gibi bölgeler için de geçerlidir. 2015 yılında dünya liderleri tarafından kabul edilen 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, ulusal düzeyde uygun sosyal güvenlik programlarını, Binyıl Kalkınma Hedeflerinin yerini alan Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin merkezine yerleştirmiştir.

Bu kapsamda SKH'ler sosyal koruma ile şu ilişkileri vurgulamaktadır:

SKH 1 ve SKH 10: Ekonomik şoklara karşı sigorta sağlayan ve eşitsizlikleri azaltmayı hedefleyen sosyal koruma sistemlerinin yoksul ve savunmasız nüfusu önemli ölçüde kapsamı.

SKH 3: Evrensel sağlık programlarının hayata geçirilmesi, sağlık şoklarına karşı güvence sağlanması ve kaliteli temel sağlık hizmetleri ile ilaçlara erişimin artırılması; ayrıca yeterli kaynağa sahip bir sağlık işgücünün desteklenmesi.

- **SKH 5:** Ücretsiz bakım hizmetlerinin toplumsal cinsiyet boyutunu dikkate alan, uygun kamu hizmetleri ve altyapı ile desteklenen sosyal programların geliştirilmesi (UN, 2015).

2. Bir İnsan Hakkı Olarak Sosyal Koruma

İnsan hakları ile sosyal koruma arasında güçlü ve simbiyotik bir ilişki mevcuttur. İnsan hakları, sosyal koruma sistemlerinin tasarımı, uygulanması ve değerlendirilmesine ilişkin standartların oluşturulması ve uygulanmasına yönelik yasal yükümlülükler doğurmaktadır. Buna karşılık, sosyal koruma sistemleri, aşırı yoksulluk içinde yaşayan bireylere kaynak aktararak, gelir elde etmelerini, varlıklarını korumalarını ve insan sermayesi biriktirmelerini sağlamaktadır. Bu işleviyle sosyal koruma, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların gerçekleştirilmesine doğrudan katkı sağlama potansiyeline sahiptir (ILO, 2004, s. 15).

Özellikle, yeterli yaşam standardına sahip olma hakkı—yeterli beslenme, giyim ve barınma hakkı dâhil—eğitim ve sağlık hakları, sosyal koruma sistemlerinin katkı sağlayabileceği temel insan hakları örnekleri arasında yer almaktadır.

Sosyal koruma aynı zamanda devletlerin, yoksulluk içinde yaşayan bireylere yönelik diğer insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmesinde önemli bir araç işlevi görmektedir. Ancak sosyal koruma sistemlerinin insan haklarının gerektirdiği standartlara uygun olarak tasarlanıp uygulanıp uygulanmaması, bu sistemlerin başarısını belirleyen kritik bir faktördür. İnsan hakları ilkelerine dayanmayan sosyal koruma programları, başta cinsiyete dayalı eşitsizlikler olmak üzere mevcut eşitsizlikleri derinleştirebilir ve yararlanıcıların haklarını tehdit edebilir.

Örneğin, kadınların ev içi görevleri nedeniyle karşılaştıkları zaman yoksulluğu ve hareketlilik kısıtlarını göz önünde bulundurmayan sosyal koruma programları, toplumsal cinsiyet rollerini ve geleneksel görev dağılımını pekiştirebilir. Bu nedenle, görevlerin yeniden dağıtılması ve kadınların hem kamusal hem de özel alanda güçlendirilmesine yönelik mekanizmaların, sosyal koruma programlarının ayrılmaz bir parçası olarak zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir (ILO, 2004, s. 18).

3. Sosyal Koruma ve Binyıl Kalkınma Hedefleri

Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH), 1990'lar temel alınarak formüle edilmiş ve kalkınma süreçlerine 25 yıllık bir perspektif sunmuştur. Ancak günümüz dünya koşulları, 1990'dan önemli ölçüde farklıdır ve kalkınma yaklaşımları ile karşılaşılan zorluklar buna göre evrilmiştir. 1990–2015 dönemi karşılaştırıldığında sosyal korumaya odaklanmanın hem pratikte hem de kalkınma söyleminde nasıl değiştiği dikkat çekmektedir. BKH döneminde sosyal koruma, hedefler, amaçlar veya göstergeler bağlamında sınırlı bir yer tutmaktaydı; bugün ise sosyal koruma, kalkınma çabalarının sessiz bir ortağı olmaktan çıkarak merkezi bir rol üstlenmiştir. Bununla birlikte, dünya genelinde yoksulların yarısından azı sosyal korumaya erişebilmektedir ve Afrika'daki en yoksul hanelerin dörtte birinden daha azı sosyal koruma programlarından yararlanmaktadır. Öte yandan, birçok orta gelirli ülkede sosyal koruma programları daha yüksek kapsama oranlarına sahiptir (World Bank, 2012b, s. 162).

Millennium Bildirgesi'nin aksine, günümüzde küresel topluluk sosyal koruma gündemine öncelik vermekte ve eşitlik, yoksulluğun azaltılması ve risk yönetimi konularını kalkınma tartışmalarının merkezine taşımaktadır. Halen gelişmekte olan ülkelerin yaklaşık %80'i sosyal koruma sistemlerini başlatma veya güçlendirme planları yapmaktadır (World Bank, 2012b, s. 178). Bu küresel ilgi, BM Sosyal Koruma Katı girişimi çerçevesinde sosyal korumanın uluslararası kabul görmüş bir insan hakkı olarak tesis edilmesine veya güçlendirilmesine yönelik çağrılara da yansımaktadır. Bununla birlikte, sosyal korumanın özellikle en yoksul ve savunmasız gruplar için sürdürülebilir biçimde genişletilmesi hâlâ ciddi bir zorluk olarak devam etmektedir. Programların tasarımı, finansmanı ve uygulanması karmaşık bir süreci gerektirmektedir. 2015 sonrası kalkınma çerçevesi, bu tür konuların kapsamlı biçimde tartışılması için eşsiz bir fırsat sunmaktadır. Bu bağlamda sosyal korumanın ister bir hedef olarak ister bir araç olarak 2015 sonrası çerçevenin ayrılmaz bir parçası olması gerekmektedir (Fiszbein vd., 2014, s. 172).

BKH'nin 2000 yılında kabul edilmesiyle, sosyal koruma uluslararası kalkınma gündeminde küçük de olsa tartışılmaya başlanmıştır. Sosyal korumayı genişletme gerekliliği, uygulamada ne anlama geldiğine ilişkin görüş farklılıklarını büyük ölçüde örtbas eden yeni bir fikir birliği meselesi olarak ortaya çıkmıştır (Merrien, 2013, s. 95).

3.1. Binyıl Kalkınma Hedeflerinin Kapsamı

BM tarafından belirlenen BKH kapsamında Hedef 1 beş alt hedeften oluşmaktadır. Bu analiz açısından temel alt hedefler şunlardır:

- **Hedef 1.1:** Aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılması,

- **Hedef 1.2:** Çok boyutlu yoksulluğun yarıya indirilmesi,
- **Hedef 1.3:** Herkes için sosyal korumanın sağlanması.

Aşırı yoksulluk, günlük 1,90 doların altında bir gelirle yaşamak olarak tanımlanırken; çok boyutlu yoksulluk, yetersiz sağlık, eğitim ve yaşam standartlarının birleşik bir ölçütüdür. Sosyal koruma, işgücü piyasası müdahaleleri, katkılı refah programları ve nakit ya da kaynak transferleri gibi önlemleri kapsamakta ve bireylerin yoksulluğa düşmeye karşı savunmasızlığını azaltmayı hedeflemektedir (Lönroth vd., 2009, s. 2243).

3.2. Binyıl Kalkınma Hedefleri ve Yoksullukla Mücadele

BM, 2001 yılında Milenyum Bildirgesi'ni temel alarak, dünya toplumunun 2015 yılına kadar ulaşması gereken ortak hedefleri BKH olarak ortaya koymuştur. BM BKH Raporu (2012) verilerine göre, 1990'da günlük 1,25 doların altında gelirle yaşayan nüfus oranı %47 iken, 2008'de %24'e düşmüştür (2 milyardan 1,4 milyara) (Fehling vd., 2013, s. 1118). Bu veriler, 'Hedef 1' kapsamında günde bir doların altında gelirle yaşayanların oranını yarıya indirme amacına ulaşılacağını göstermektedir (United Nations, 2012, s. 15). Çocuk ölümleri (Hedef 4.A) küresel olarak istikrarlı biçimde azalmış, aşılama oranları ise tüm ülkelerin yaklaşık üçte ikisinde %90'ın üzerine çıkmıştır.

3.3. Sahra-altı Afrika'da Gelişmeler (1999–2010)

- **Eğitim:** İlkokula kayıt yaptıran çocukların oranı %58'den %76'ya yükselmiş ve daha fazla çocuğun okula erişimi sağlanmıştır.
- **Sağlık:** Doğum sırasında uzman sağlık personeli tarafından yardım alan kadınların oranı %55'ten %65'e yükselmiş ve doğumlar daha güvenli hâle gelmiştir.
- **Yaşam Koşulları:** Gecekondu bölgelerinde yaşayan insanların oranını azaltmaya yönelik hedefler belirlenmiş ve insanların daha iyi konutlara erişimi sağlanmaya çalışılmıştır.

Buna rağmen, dünya nüfusunun yaklaşık %15,5'i hâlâ açlıkla karşı karşıya olup, özellikle Afrika'da birçok ülke çocuk ölümlerinde hedeflenen üçte ikilik azalmaya ulaşamayacaktır (United Nations, 2012, s. 18). Anne ölümlerindeki düşüş yavaş gerçekleşmiş ve ölüm oranları hâlâ endişe verici düzeydedir. Aşırı yoksulluk içinde yaşayan Sahra-altı Afrika ve Güney Asya ülkelerinde BKH'lere ulaşmadaki ilerleme sınırlı olmuştur. Yüksek gelirli ülkelere yönelik tek BKH olan Hedef 8'e ilerleme ise küresel mali kriz nedeniyle hayal kırıklığı yaratmıştır. BKH'ye ulaşılması durumunda bazı başarılar esas olarak Çin ve Hindistan'ın hızlı ekonomik büyümesinin bir yan ürünü olarak değerlendirilmiştir (United Nations, 2012, s. 35).

Sosyal koruma, hem yerleşik bir insan hakkı hem de sürdürülebilir yoksulluğun azaltılmasında merkezi bir unsur olarak görülmektedir. Sosyal korumanın genişletilmesi ve ulusal bir sosyal koruma tabanının oluşturulması, yoksulluğun önlenmesi ve azaltılması için kritik öneme sahiptir.

3.4. Binyıl Kalkınma Hedeflerinden SKH'lere Geçiş

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ile birlikte, SKH 1, "tabanlar da dâhil olmak üzere herkes için ulusal olarak uygun sosyal koruma sistemlerini ve önlemlerini uygulayın ve 2030 yılına kadar yoksullar ile savunmasızları önemli ölçüde kapsama alın" şeklinde Hedef 1.3'ü içermektedir. Önceki BKH döneminin aksine, SKH çerçevesi, sosyal koruma ve kapsayıcı kalkınmayı herkes için merkezi bir unsur olarak ele almaktadır.

- **Hedef 3.8:** Evrensel sağlık sigortasına ulaşmayı, finansal risk korumasını, temel sağlık hizmetlerine ve uygun fiyatlı ilaçlar ile aşılarla erişimi sağlamayı hedeflemektedir.
- **Hedef 5.4 ve 8.5:** Ücretsiz bakım ve ev işlerinin paylaşımı, kamu hizmetleri, altyapı ve sosyal koruma politikaları ile teşvik edilmekte; tüm kadınlar için tam ve üretken istihdam, insana yakışır iş ve 2030 yılına kadar eşit değerde işe eşit ücret sağlanması öngörülmektedir.

Sosyal koruma tabanları, “yoksulluğu, savunmasızlığı ve sosyal dışlanmayı önlemeyi veya hafifletmeyi amaçlayan ulusal düzeyde tanımlanmış temel sosyal güvenlik garantileri” olarak tanımlanmaktadır. Temel olarak, yaşam döngüsü boyunca ihtiyaç duyan herkesin temel sağlık hizmetleri ve gelir güvencesine erişimi güvence altına alınmalıdır.

2030 Gündemi, sosyal koruma tabanlarının evrensel olarak benimsenmesiyle önemli ilerleme sağlamayı amaçlamaktadır. Sosyal koruma, bireyleri yoksulluğun tuzağından korumak, fırsatları değerlendirme kapasitelerini güçlendirmek, işçilerin değişen koşullara uyum sağlamasına ve işsizlikle başa çıkmasına yardımcı olmak ve üretkenliği artırmak açısından kritik öneme sahiptir. Bu nedenle, uzun vadeli sürdürülebilir ve kapsayıcı kalkınma ile BKH ve SKH hedeflerine ulaşmak için, eşitsizlik ve sosyal dışlanmayı azaltan sosyal politikaların ve sosyal koruma sistemlerinin önemi giderek artmaktadır (UN, t.y).

4.Yeni Bir Küresel Sosyal Sözleşmede Sosyal Koruma ve İnsan Hakları

İnsan hakları, “tüm ülkelerdeki ve kültürlerdeki insanların, sırf insan olmaları nedeniyle sahip oldukları temel ahlaki garantilerdir.” Bu haklar, ulusal egemenlik kaygılarının ötesine geçen evrensel değerler olarak tanımlanmaktadır. Bir hakkın varlığından söz etmek, her bireyin bu haklara başvurabileceği, hakların yüksek öncelikli olduğu ve uyumluluğun takdire bağlı değil, zorunlu olduğu anlamına gelir. Bugün dünyadaki ülkelerin büyük çoğunluğu yedi temel insan hakları sözleşmesini onaylamış olsa da birçok ülkede bu hakların ulusal mevzuata yasal olarak yansıtılması hâlâ eksiktir. İnsan hakları, özellikle ekonomik ve sosyal haklar, tanındığında talep edilebilir ve uygulanabilir hale gelecektir (Van Ginneken, 2011, s. 13).

Yoksulluk, savunmasızlık ve eşitsizlik gibi yapısal sorunlar, sosyal korumanın merkezi bir rol oynadığı kapsamlı kalkınma stratejileri çerçevesinde ele alınmalıdır. Nakit transferleri gibi sosyal koruma önlemleri, yoksulluğun azaltılmasında doğrudan ve anlamlı bir etki yaratabilir. Bununla birlikte, transferlerin eşitsizlik üzerindeki etkisi, finansman biçimine bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Örneğin, artan oranlı gelir ve servet vergileri veya tüketim vergilerinde daha adil bir yapı, sosyal koruma politikalarının eşitliği ve adil dağılımı teşvik etmesine zemin hazırlayabilir. Sosyal koruma politikalarının uygun biçimde tasarlanması ve uygulanması, istihdam, sağlık ve sürdürülebilir kalkınma gibi temel toplumsal hedeflere doğrudan katkı sağlayabilir (Van Ginneken, 2011, s. 15).

4.1. Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinde Sosyal Koruma

Sosyal koruma, çeşitli uluslararası insan hakları sözleşmelerinde güvence altına alınmış bir haktır:

- **İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB, 1948):** Sosyal güvenlik hakkı 22. maddede tanınmıştır.
- **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICESCR, 1966):** Madde 9, taraf devletlere sosyal güvenlik hakkına saygı gösterme, koruma ve yerine getirme yükümlülüğü verir. Madde 10.2 ise annelere doğum öncesi ve sonrası makul süreli koruma ve ücretli izin veya yeterli sosyal güvenlik yardımı sağlanmasını öngörür.

- **Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (ICERD, 1965):** Madde 5, sosyal güvenlik hakkını tanımaktadır.
- **Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW, 1979):** Madde 11, kadınların sosyal güvenlik hakkını güvence altına alır.
- **Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS, 1989):** Madde 26, çocukların sosyal güvenlik hakkını güvence altına almakta; Madde 18.2, çalışan ebeveynler için sosyal güvenliği ele almakta ve Madde 20, ebeveyni olmayan çocukların sosyal güvenlik haklarını düzenlemektedir.
- **Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Anayasası ve Philadelphia Bildirgesi (1944):** Sosyal korumanın dünya çapında yaygınlaştırılması örgütün temel amaçlarından biri olarak kabul edilmiştir (ILO, 1944).

4.2. Sosyal Koruma ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, sosyal korumayı kapsayıcı, adil ve dayanıklı toplumların inşasında evrensel bir araç olarak görmektedir. Gündem, sosyal koruma sistemlerini Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin (SKH'ler) temel sağlayıcıları olarak tanımakta ve tüm insanların temel bir yaşam standardına sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır (United Nations, 2015, s. 22).

Bu çerçevede sosyal koruma, aşağıdaki SKH hedefleriyle doğrudan ilişkilidir:

- **Hedef 1:** Yoksulluğun her biçiminin her yerde sona erdirilmesi,
- **Hedef 2:** Sağlıklı yaşam ve refahın her yaşta desteklenmesi,
- **Hedef 3:** Cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi,
- **Hedef 4:** Ülkeler içi ve ülkeler arası eşitsizliklerin azaltılması.

Bu hedefler, sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları birbirine bağlayarak adil, kapsayıcı ve dayanıklı bir kalkınma modelinin temel taşlarını oluşturur. Yoksullukla mücadele, sağlık ve refahın teşviki, cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve eşitsizliklerin azaltılması, insan onuruna yakışır bir yaşamın vazgeçilmez koşullarıdır ve 2030 Gündemi'nin başarısı için kritik öneme sahiptir (United Nations, 2015, s. 30).

4.3. 2015 Sonrası Kalkınma Gündeminde Sosyal Koruma

2015 sonrası kalkınma gündeminde, hem insan hakları hem de sosyal koruma, yoksulluğun azaltılması açısından temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır. ILO'nun 2012 tarihli Sosyal Koruma Tabanları Tavsiyesi, insan hakları standartlarını temel alan ulusal sosyal koruma tabanları aracılığıyla ulusal, bölgesel ve küresel düzeydeki boşlukların azaltılmasını öngörmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi, bu tavsiye ile politika yapıcılara, kalkınma uygulayıcılarına ve insan hakları savunucularına, sosyal koruma, insan hakları ve sürdürülebilirliği birbirini güçlendirecek şekilde uygulama konusunda küresel bir diyalog başlatma imkânı sunmaktadır.

BM Kalkınma Grubu tarafından 2003'te kabul edilen İnsan Hakları Temelli Yaklaşım Ortak Anlayış Bildirisi, BM kurumlarının, fonlarının ve programlarının ulusal, bölgesel ve küresel düzeylerde ortak programlama süreçlerine tutarlı bir insan hakları temelli yaklaşım sağlamasına olanak tanımaktadır (ILO, 2012).

Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin insan haklarına dayandırılması, politika yapıcıların ve kalkınma uygulayıcılarının SKH'leri hak temelli bir yaklaşımla gerçekleştirmelerine imkân tanımaktadır. Böylece, 2030 Gündemi'nin hayata geçirilmesinde hak temelli yaklaşımın benimsenmesi gerekçelendirilmiş olmaktadır (Danish Institute for Human Rights, 2016).

5.Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 14 ve 19 Sayılı Genel Yorumları

Küresel düzeyde sosyal koruma ve sağlık sistemlerinin kurulması uzun süredir kalkınma politikası bağlamında tartışılmaktadır. Son dönemde ise bu konular, insan hakları perspektifinde de giderek daha fazla ön plana çıkmıştır. Bu değişimin arkasında sosyal haklara, yaklaşık yirmi yıl öncesine kıyasla, çok daha fazla önem verilmesi yatmaktadır. Sosyal güvenlik ve sağlık haklarının, medeni haklar kadar yasal olarak uygulanabilir olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Pek çok hukuk sisteminde, özellikle Küresel Güney'de, mahkemeler sosyal hakların uluslararası ve anayasal güvence kapsamında uygulanmasını sağlamakta aktif bir rol üstlenmektedir (Langford, 2008, s. 48). Bu önem, 2013 yılında yürürlüğe giren ICESCR İhtiyari Protokolü ile daha da vurgulanmıştır. Bu protokol, bireyler ve sivil toplum kuruluşlarına sözleşmeye dayalı itiraz hakkı tanımakta ve ekonomik, sosyal ve kültürel hakların korunmasında önemli bir kilometre taşı olarak değerlendirilmektedir.

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) tarafından toplanan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (CESCR), 2000 ve 2008 yıllarında sırasıyla 14 ve 19 No'lu Genel Yorumları yayımlamış, bu yorumlarla “sağlık” ve “sosyal güvenlik” haklarını ve devletlerin bu haklara ilişkin yükümlülüklerini ayrıntılı biçimde açıklamıştır. Her ne kadar CESCR'nin Genel Yorumları bağlayıcı hukuki nitelik taşımasa da sözleşmelerin yorumlanmasında ana kaynak olarak kabul edilmekte ve sosyal haklar üzerine yapılan akademik analizlerde başlangıç noktası olarak kullanılmaktadır (Lagoutte vd., 2016, s. 257). Komitenin yüksek meşruiyeti, üyelerinin bağımsız insan hakları uzmanları olması ve seçim süreci ile hem siyasi hem de hukuki meşruiyet kazanmalarından kaynaklanmaktadır; üyeler, taraf devletlerce dört yıllığına göreve atanır.

5.1. Sağlık Hakkı

14 No'lu Genel Yorumu göre, ICESCR'ye taraf devletler, sağlık hakkını sağlamak için üç temel yükümlülüğü yerine getirmekle sorumludur:

1. **Koruma Yükümlülüğü:** Devletler, sağlık hakkını doğrudan veya dolaylı olarak ihlal eden eylemlerde bulunmamalı, ayrımcı sağlık politikaları uygulamamalı ve sağlık hizmetlerine erişimi engelleyecek yasalar çıkarmamalıdır.
2. **Koruma ve Gözetim Yükümlülüğü:** Devletler, sağlık hakkının üçüncü kişiler veya şirketler tarafından ihlal edilmesini önlemeli, çevre kirliliğini denetlemeli, iş yerlerinde güvenli koşullar sağlamalı ve sağlık ürünlerinin güvenliğini garanti etmelidir.
3. **Erişilebilirlik ve Uygulanabilirlik Yükümlülüğü:** Sağlık hakkının herkes için erişilebilir olmasını sağlamak amacıyla yeterli sayıda sağlık tesisi ve personeli bulundurmalı, temel sağlık hizmetlerini ücretsiz veya uygun maliyetli sunmalı ve sağlık eğitimi ve bilincini artırmalıdır.

ICESCR Madde 12 (1), “herkesin mümkün olan en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardından yararlanma hakkı”nı tanımaktadır. Madde 12 (2) ise, bu hakkın gerçekleştirilmesi için gerekli önlemleri detaylandırmakta; bebek ölümlerinin azaltılması, çevresel ve endüstriyel hijyen, salgın hastalıkların ve meslek hastalıklarının kontrolü ile herkese tıbbi tesis ve bakım sağlanmasını

içermektedir. Sağlık hakkının uygulanması sırasında bireylerin sağlık durumunu etkileyen sosyo-ekonomik faktörler de dikkate alınmalıdır.

Devletlerin temel yükümlülüklerinden biri, ulusal sağlık sistemlerini kurmak ve güçlendirmektir. Bu kapsamda halk sağlığına yönelik tesislerin, mal ve hizmetlerin, hastaneler ve diğer sağlık merkezlerinin sağlanması ve ilgili sağlık hizmetlerine herkesin ayırım gözetilmeksizin erişiminin garanti altına alınması gerekmektedir. Özellikle kırsal alanlarda uzun mesafeler nedeniyle erişim sorunları ortaya çıkabilir ve devletler bu engelleri gidermek için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.

5.2. Sosyal Güvenlik Hakkı

19 No’lu Genel Yorum, sosyal güvenlik hakkının kapsamını açıklamaktadır. Sosyal güvenlik sistemleri, ILO Sözleşmesi No. 102’ye benzer şekilde; sağlık hizmetleri, yaşlılar için sosyal yardımlar, işsizlik desteği, iş kazaları ve meslek hastalıkları, aile ve analık yardımları ile engelliler ve yetimler için destekleri kapsar. Bu programlar, insan onuruna uygun, ayrımcılık yapmayan bir biçimde tasarlanmalı ve ülke genelinde herkesin erişimini garanti etmelidir.

Devletler, sosyal güvenlik sistemlerini hem prim bazlı (örneğin Bismarck modeline uygun sosyal sigorta) hem de vergiyle finanse edilen programlar (sosyal yardım, kamu istihdam programları) yoluyla uygulayabilirler. Ayrıca topluluk temelli veya karşılıklı yardımlaşma programları gibi özel veya kendi kendine yardım girişimleri de ulusal sosyal güvenlik sisteminin bir parçası olarak kabul edilebilir.

Sosyal güvenlik hakkı, kural olarak devlet veya devletle bağlantılı kurumlar aracılığıyla sağlanır. Devlet, özel sektör hizmetlerine dayanan sosyal korumada dezavantajlı grupların hak kaybına uğramamasını sağlamak için uygun önlemleri almak zorundadır. “Yerine getirme yükümlülüğü”, taraf devletlerin sosyal güvenlik hakkını ulusal düzeyde tanımasını, sosyal koruma stratejileri geliştirmesini ve uygun programları hayata geçirmesini gerektirir. Bu yükümlülük, özellikle Küresel Güney’de kırsal ve yoksul bölgelerde yaşayan nüfus için kritik öneme sahiptir. Gerektiğinde, primsiz sosyal yardımlar ve hizmetler sunulması, sosyal eşitliği sağlamak için zorunludur.

6. Sosyal Koruma ve Yoksullukla Mücadelede Eleştiriler

Dünyanın birçok ülkesinde sosyal koruma alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da konuya ilişkin ciddi sorular ve eleştiriler hâlâ devam etmektedir. Bu eleştiriler temel olarak birkaç başlık altında toplanabilir:

6.1. Terminolojik Belirsizlik

Sosyal Koruma Tabanı (SPF), yoksulluğun azaltılmasının ötesine geçmemekte ve dolayısıyla “evrensel sosyal koruma” olarak nitelendirilememektedir. ILO’nun da belirttiği gibi, “sosyal koruma ve sosyal güvenlik terimleri, ülkeler ve uluslararası kuruluşlar arasında ve zaman içinde büyük ölçüde farklılık gösteren, çeşitli ve her zaman tutarlı olmayan biçimlerde kullanılmaktadır” (ILO, 2010-2011, s. 71). Bazı bağlamlarda sosyal koruma, sosyal güvenlikle daha geniş bir kavram olarak sosyal yardımlar ve kamu hizmetlerini içerirken; diğer bağlamlarda sosyal güvenlik, daha geniş bir kapsama sahip bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bu çerçevede, Sosyal Koruma Tabanı, yoksulların ihtiyaçlarını karşılamaya odaklanan, hak temelli bir sosyal yardım programı olarak görünmekte, ancak uzun vadede evrensel sosyal güvenlik programına genişletilme potansiyeline sahiptir. Terminolojik belirsizlik, farklı yorumlara yol açmakta ve SPF’ye hak ettiği değerin ötesinde bir prestij kazandırabilmektedir (Global Social Justice, 2022).

6.2. ILO'nun Katkı ve Rolü

SPF, BM'nin Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH) ve IMF ile Dünya Bankası'nın Yoksulluk Azaltma Strateji Belgeleri (PRSP'ler) ile karşılaştırıldığında önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Ancak ILO'nun halihazırda sosyal güvenlik alanında temel bir sözleşmesi ve birkaç tavsiyesi bulunmaktadır. SPF'nin yeni girişime ihtiyaç duyulmasının temel nedeni, tüm işçiler yerine tüm vatandaşları kapsayacak şekilde genişletilmesi ile sınırlıdır. Bu durum, ILO'nun mevcut yükümlülükleriyle karşılaştırıldığında tartışmalı bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

6.3. Kayıtlı ve Kayıt Dışı Sektör Ayrımı

Çeşitli belgeler, kayıtlı ve kayıt dışı sektör ayrımının günümüz koşullarında eskimiş olduğunu ortaya koymaktadır. Pek çok kişi sosyal ve ekonomik haklardan yararlanamamakta, vergilerden kaçınılabilmekte ya da geçici ve mevsimlik işlerde çalışmaktadır. Bu durum, gerçek anlamda evrensel kapsama ulaşmak için katkısız sosyal koruma ve yardım mekanizmalarının uygulanmasının gerekliliğini göstermektedir.

6.4. Gelir Boyutu ve Kamu Hizmetlerinin Rolü

Gelir boyutunun dikkate alınması olumlu bir adım olarak değerlendirilebilir. Ancak bu yaklaşım, tüm temel sosyal hizmetlerin bedeli ödenmesi gereken metalar hâline getirilmesi için kullanılmamalıdır. Kamu hizmetleri, özellikle iklim değişikliğinin yoksul bireyler ve topluluklar üzerindeki olumsuz etkilerinin artmakta olduğu günümüzde, yaşamın ve sosyal hayatın korunması açısından kritik öneme sahiptir. Nakit yardımlar, yalnızca sosyal hizmetlere erişimi sağlamak amacıyla değil, insanların yaşam ve onur hakkını güvence altına almak için kullanılmalıdır.

Kısaca, Sosyal Koruma Tabanı planları olumlu bir adım olarak değerlendirilebilirse de, belgelerde belirtilmeyen unsurlar göz ardı edilmemelidir. Gelirlerin yeniden dağıtımı konusu yeterince ele alınmamış, bazı BM kuruluşlarının savunduğu “dönüştürücü” bir kalkınma gündeminden söz edilmemektedir. Bu durum, kalkınmanın toplumsal eşitsizlikleri sona erdirmesi ve önemli yapısal değişiklikler yaratması gerektiği gerçeğini yansıtmaktadır. Ayrıca, ekolojik sınırlamalar dikkate alınmadan, mevcut ekonomik paradigmayı üretkenlik ve büyüme odaklı sistemden daha sürdürülebilir ve kapsayıcı bir modelle değiştirecek öneriler sunulmamaktadır (Global Social Justice, 2022).

7. Sürdürülebilir Bir Gelecek için Ortak bir Vizyon Geliştirmek

Evrensel sosyal koruma, günümüz kalkınma gündeminin ön saflarında yer almaktadır. 100'ün üzerinde gelişmekte olan ekonomi, sosyal koruma sistemleri inşa etmekte ve bu sistemler aracılığıyla faydaların yeni nüfus gruplarına hızla yayılmasını sağlamaktadır. Kapsamın genişletilmesi, genellikle sosyal sigortanın, sosyal yardımla desteklenen kayıt dışı sektöre yayılması yoluyla gerçekleştirilmektedir.

Kapsayıcı sosyal koruma sistemlerinin inşa edilmesi, bu sistemlerin demografik değişikliklere, gelişen iş dünyasına, göç hareketlerine ve kırılan bağlamlara uyum sağlayacak şekilde tasarlanması anlamına gelmektedir. Demografik değişimler bağlamında kamu emeklilik sistemleri sürekli olarak küçük parametrik ayarlamalar yapmakta ve iyi tasarlanmış sistemler, öz sermaye ile mali sürdürülebilirliği dengeleyerek yaşlılar için güvenli bir gelir kaynağı sağlamaktadır.

Sosyal koruma sistemleri aynı zamanda yeni istihdam biçimlerine de uyum sağlamaktadır. Ülkeler, sosyal koruma kapsamını kayıt dışı ekonomide çalışanları da içine alacak şekilde genişletmekte

ve bu kişilerin kayıtlı ekonomiye geçişini kolaylaştıran yenilikçi uygulamaları denemektedir. Örneğin, Latin Amerika'daki bazı ülkelerde, *monotax* olarak adlandırılan basitleştirilmiş bir vergi ve sosyal güvenlik katkı mekanizması ile sübvansiyonların birleştirilmesi sayesinde on binlerce işletme ve serbest meslek sahibi kapsama dâhil edilmiştir.

Özetle, katlar dâhil evrensel sosyal koruma sistemleri, ülkelerin ekonomik ve toplumsal yapısını güçlendirebilir; beşeri sermayeyi ve üretkenliği artırabilir, yoksulluğu ve eşitsizliği azaltabilir ve kapsayıcı büyüme ile sosyal barışın inşasına katkıda bulunabilir. Mali konsolidasyon ve yetersiz reformlardan kaynaklanan kısa vadeli aksamalara rağmen, ülkeler sosyal koruma kapsamının genişletilmesi ve kamu sosyal sigortası ile sosyal yardımların güçlendirilmesinde hızlı ilerleme kaydetmektedir. Bu süreçte, ILO ve diğer kalkınma ortakları, ülkelerin bu hedefi herkes için gerçeğe dönüştürmelerine yardımcı olmada kritik roller üstlenmektedir (Ortiz, 2018, s. 33).

7.1. Sosyal Koruma ve İnsan Hakları Temelli Yaklaşım

Birleşmiş Milletler 2030 Gündemi, sosyal koruma sistemlerini, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin (SKH'ler) gerçekleştirilmesini sağlayan temel unsurlardan biri olarak tanımaktadır (United Nations, 2015, s. 37). Çeşitli SKH'ler ve alt hedefleri, sosyal korumayı başarılı bir şekilde uygulamanın hayati bir koşulu olarak değerlendirmektedir. Her SKH ve alt hedef, uluslararası insan hakları sözleşmelerinin bir veya daha fazla hükmü ile doğrudan ilişkilidir.

Ulusal ve uluslararası aktörlerin, SKH-1.3 (evrensel sosyal koruma) ve SKH-3.8 (evrensel sağlık sigortası) hedeflerinin takibi ve başarılması konusunda ortak bir vizyon geliştirmesi gerekmektedir. Sosyal koruma sistemlerinin tasarımı, finansmanı ve uygulanması konusunda bu tür bir fikir birliği kritik öneme sahiptir. Bu nedenle, sürdürülebilir sosyal koruma sistemlerinin geliştirilmesi sürecinde uluslararası kuruluşlar, uluslararası finans kurumları ve kalkınma ortakları ile birlikte, maliye, sağlık ve çalışma bakanlıklarının ortak bir vizyon paylaşması zorunludur. G20, bu bağlamda sosyal koruma sistemlerinin güçlendirilmesini müzakere etmek ve düzenli aralıklarla ortak çalışma grubu toplantılarını kolaylaştırmak için daha proaktif adımlar atabilir (Ghosal & Waisbich, 2023, s. 14).

Pandemi, özellikle gelişmekte olan ülkelerde mevcut sosyal koruma sistemlerinin kapsam ve finansman eksikliklerini ortaya koymuştur. Evrensel, sürdürülebilir ve kapsamlı koruma sistemlerinin geliştirilmesi için sistematik seferberlik ve kaynak tahsisi gerekmektedir. G20, SKH'lerin uygulanmasına yönelik ulusal sosyal koruma girişimlerini genişletmek ve sürdürmek, diğer ülkelerle işbirliği yapmak ve kaynakları seferber etmek suretiyle bu süreçte kritik bir rol oynayabilir.

Sonuç

Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin oluşturulmasından bu yana, dünyanın farklı bölgelerinde sağlık ve refah alanında kayda değer ilerlemeler sağlanmıştır. Genel bir görüş birliği, Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin bu başarıda olumlu bir rol oynadığını göstermektedir. 2030 Gündemi ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, tüm ülkeler için yoksullukla mücadele ve kapsayıcı kalkınma alanında bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda sosyal koruma sistemleri, nüfusun sosyal, ekonomik ve doğal risklere karşı korunmasında kritik bir işlev üstlenmektedir.

Etkili sosyal koruma sistemleri, yalnızca temel ihtiyaçların karşılanmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda tüm nüfus gruplarının ekonomik büyüme süreçlerine aktif katılımını teşvik eder,

eşitsizliklerin azaltılmasına katkıda bulunur ve sürdürülebilir, kapsayıcı sosyal kalkınmayı destekler. Bu nedenle birçok ülke, evrensel sosyal koruma sistemlerinin kurulmasını ve yaygınlaştırılmasını ulusal kalkınma stratejilerinin ve planlarının merkezine yerleştirmiş, böylece yaşam döngüsü boyunca tüm bireylere gelir güvenliği ve sosyal destek sağlamayı amaçlamıştır. Buna rağmen, dünya nüfusunun yaklaşık %73'ü kapsamlı sosyal koruma sistemlerine ya sınırlı erişim sağlamakta ya da hiç erişmemektedir. Gelişmekte olan ve yükselen ekonomiler, 2030 Gündemi'nin ilkeleri ve insan onuruna dayalı küresel ortaklıklar aracılığıyla herkes için refahı teşvik etme hedefiyle sosyal koruma sistemlerini uyumlu hâle getirme arayışındadır. Bu çerçevede, ülkelerin yoksulluk ve eşitsizlik dinamiklerini dikkate alarak adil, etkili, verimli, ulusal düzeyde sahip olunan, sürdürülebilir ve yerel bağlama uygun sosyal koruma sistemleri tasarımları ve uygulamaları desteklenmelidir.

2015 sonrası kalkınma gündeminde insan hakları ve sosyal koruma, temel unsurlar olarak öne çıkmıştır. 2030 Gündemi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve diğer uluslararası insan hakları sözleşmeleri temelinde şekillenmiş olup, sosyal koruma da bu belgelerde tanınan bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir. Her Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi ve alt hedef, uluslararası insan hakları sözleşmelerinin bir veya daha fazla hükmüyle doğrudan ilişkilidir; bu durum, hak temelli bir yaklaşımın benimsenmesini ve sosyal koruma politikalarının uygulanmasını meşrulaştırmaktadır.

Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmadaki yavaş veya sınırlı ilerlemenin nedenleri karmaşıktır. Küresel ekonomik durgunluk ve hedeflerin doğası gereği taşıdığı zorluklar göz önünde bulundurulduğunda ilerlemedeki eksiklikler tamamen Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne yüklenemez. Bununla birlikte, literatürde, hedeflerin formülasyonu, yapısı, içeriği ve uygulanmasındaki sınırlamalara ilişkin önemli kaygılar ortaya konmuştur. Bu sınırlamaların farkında olmak, yeni nesil küresel kalkınma hedeflerinin bu eksiklikleri gidermesine ve dünya çapındaki insanların sağlık ve refahı üzerinde daha büyük olumlu etkiler yaratmasına olanak sağlayabilir.

Sonuç olarak, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin insan hakları temelli dayanağı, hak temelli sosyal koruma politikalarının uygulanmasını güçlendirmekte ve hedeflerin gerçekleştirilmesini desteklemektedir. İnsan hakları, sosyal koruma ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, birbirini tamamlayan ve güçlendiren roller üstlenmekte olup, bu ilişkilerin küresel düzeyde tartışılması, 2030 Gündemi'nin etkin biçimde hayata geçirilmesi açısından kritik bir adım teşkil etmektedir. Evrensel ve kapsayıcı sosyal koruma sistemlerinin inşası, yalnızca yoksulluk ve eşitsizlikle mücadele için değil, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma ve insan onurunun korunması için de temel bir araç olarak ön plana çıkmaktadır.

Kaynakça

- Barrientos, A., & Hulme, D. (2009). Social protection for the poor and poorest in developing countries: Reflections on a quiet revolution. *Oxford Development Studies*, 37(4), 439–456.
- Fehling, M., Nelson, B. D., & Venkatapuram, S. (2013). Limitations of the Millennium Development Goals: A literature review. *Global Public Health*, 8(10), 1109–1122.
- Fiszbein, A., Kanbur, R., & Yemtsov, R. (2014). Social protection and poverty reduction: Global patterns and some targets. *World Development*, 61, 167–177.
- Ghosal, S., & Waisbich, L. T. (2023). *Towards a robust social protection system in the post-pandemic era*. T20 India. https://t20ind.org/wpcontent/uploads/2023/07/T20_PB_TF6_6109_RobustSocialProtectionSystem.pdf
- Global Social Justice. (2022). *Social protection floor beyond poverty reduction*. <https://www.globalsocialjustice.info/2022/07/01/social-protection-floor-beyond-poverty-reduction/>
- Handayani, S. W., Cichon, M., Carraro, L., Villarroel, M. I., Bongestabs, A. F., Gassmann, F., Weber, A., Banzon, E., Paredes, K. P. P., & Hagemeyer, K. (2018). *Asia's fiscal challenge: Financing the social protection agenda of the sustainable development goals*. Asian Development Bank. <https://www.adb.org/publications/asia-fiscal-challenge-social-protection-agenda>
- International Labour Office (ILO), & World Health Organization (WHO). (2009). *The social protection floor: A joint crisis initiative of the UN Chief Executives Board for Co-ordination on the social protection floor*. ILO and WHO.
- International Labour Office (ILO). (2004). *A fair globalization: Creating opportunities for all. Report of the World*. ILO.
- International Labour Office (ILO). (2010). *World social security report 2010/11: Providing coverage in times of crisis and beyond*. ILO. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40dgreports/%40dcomm/%40publ/documents/publication/wcms_146566.pdf
- International Labour Organization (ILO). (2012). *Social protection floors recommendation #202, 2012*. http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R202
- International Labour Organization (ILO). (2017). *World social protection report 2017–19: Universal social protection to achieve the sustainable development goal*. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40dgreports/%40dcomm/%40publ/documents/publication/wcms_604882.pdf
- International Labour Organization. (t.y.). *Social protection floor*. <https://www.ilo.org/global/topics/dw4sd/themes/sp-floor/lang--en/index.htm>
- Lagoutte, S., Gammeltoft-Hansen, T., & Cerone, J. (Eds.). (2016). *Tracing the roles of soft law in human rights*. Oxford University Press.

- Langford, M. (2008). *Social rights jurisprudence: Emerging trends in international and comparative law*. Cambridge University Press.
- Lönnroth, K., Jaramillo, E., Williams, B. G., Dye, C., & Raviglione, M. (2009). Drivers of tuberculosis epidemics: The role of risk factors and social determinants. *Social Science & Medicine*, 68(12), 2240–2246.
- Merrien, X. (2013). Social protection as development policy: A new international agenda for action. *La protection sociale comme politique de développement: un nouveau programme d'action international*, 89–106.
- Ortiz, I. (2018). The case for universal social protection. *Finance & Development*, 55(4), 32–34.
- The Danish Institute for Human Rights. (2016). *The human rights guide to the sustainable development goals*. <http://sdg.humanrights.dk/en>
- UNISDR. (2015). *Sendai framework for disaster risk reduction 2015–2030*. UNISDR. <https://www.undrr.org/implementing-sendai-framework/what-sendai-framework>
- United Nations. (1948). *Universal declaration of human rights* (General Assembly Resolution 217 A (III)). <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3712c.html>
- United Nations. (1966). *International covenant on economic, social and cultural rights*. United Nations, Treaty Series, 993, 3. <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36c0.html>
- United Nations. (2012). *The millennium development goals report 2012*. <https://www.un.org/millenniumgoals/reports.shtml>
- United Nations. (2015). *#Envision2030: 17 goals to transform the world for persons with disabilities*. <https://www.un.org/development/desa/disabilities/envision2030.html>
- United Nations. (t.y.). *Social protection*. <https://www.un.org/development/desa/socialperspectiveondevelopment/issues/social-protection.html>
- Wan Ginneken, W. (2011). Social protection, the millennium development goals and human rights. *IDS Bulletin*, 42(6).
- World Bank. (2001). *Social protection sector strategy paper: From safety net to springboard*. Washington, DC, USA.
- World Bank. (2012b). *Resilience, equity and opportunity: Social protection and labor strategy*. World Bank.